

Posudek habilitační práce Pavlína Netrdové: Regionální a prostorová diferenciaci jako dvě specifické formy geografické diferenciaci: metodologické otázky a příklady empirické aplikace

Doc. PhDr. Josef Bernard, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

RNDr. Pavlína Netrdová, Ph.D. patří už řadu let k důležitým osobnostem české geografie. Její práce znamenají výrazný věcný i metodologický přínos pro výzkum geografické diferenciaci. Pro mě osobně jakožto sociologa představovaly a představují jedno z oken, jimiž nahlížím do kuchyně kolegům geografům a umožňují mi uchopit geografickou diferenciaci též jako důležitou součást sociologického zkoumání společnosti. Habilitační práce, kterou Pavlína Netrdová předkládá, představuje průřez jejich klíčových odborných textů. Připojená vstupní část práce je přesvědčivým představením tématu geografické diferenciaci a zároveň shrnutím podstatných zjištění autorky a demonstrací přínosu jejich publikací.

Z hlediska přínosů bych vyzdvihl zejména následující aspekty předložené práce: Publikace Pavlína Netrdové přináší do českého prostředí důležité metodologické inovace. Rozvíjí a představuje kvantitativní metody umožňující zkoumat polohové aspekty regionální a prostorové diferenciaci. Aplikace těchto metod pak umožňuje kladení nových otázek, které svým významem mnohdy přesahují obor geografie (např. proč dochází v Česku k nárůstu významu mikroregionální diferenciaci na úkor vyšších měřítkových úrovní a k celkové fragmentarizaci, nebo jaké faktory stojí v pozadí odlišných vývojových trajektorií prostorově blízkých lokalit). Metodologický přínos publikací Pavlína Netrdové je doprovázen i důležitou konceptualizační prací na rozlišení prostorové a regionální diferenciaci, jejich vzájemných souvislostí, rozdílů a možností aplikace. Shrnující část předložené práce argumentuje velmi přesvědčivě ve prospěch významu rozlišování a kombinace obou těchto přístupů. V neposlední řadě pak má práce Pavlína Netrdové důležitý přínos pro deskripci prostorových nerovností v Česku a v Evropě, zejména se zaměřením na prostorové rozdíly v nezaměstnanosti.

Všechny tři aspekty (metodologický, konceptualizační a popisný) jsou samozřejmě v jednotlivých pracích provázané a při jejich postupném pročítání je patrné, jak se navzájem ovlivňují. V souboru předložených prací vnímám dvě důležité vývojové linie: 1) Rostoucí zájem o mezinárodní komparaci nastoluje nové analytické výzvy (např. nesouměřitelná velikost obcí jakožto základních prostorových jednotek v různých zemích), které autorka řeší pomocí metodologických inovací (interpolační metody). 2) Využití metodologicky sofistikovaných forem popisu umožňuje klást nové otázky a hledat přiměřené teoretické vysvětlující koncepty (zjištění o odlišné dynamice nezaměstnanosti prostorově blízkých regionů využité pro detailní případovou studii, nebo uvažování o různorodosti faktorů podmiňujících trendy geografické diferenciaci různých demograficko-sociálně-ekonomických jevů. Takový postup poskytuje potřebnou korekci zjednodušujících výroků, které se občas objevují ve veřejné diskusi a zmiňují „obecné vývojové trendy“, např. celkově rostoucí prostorovou polarizaci české společnosti.

Zatímco silnou stránkou předložené práce je schopnost nabídnout detailní a metodologicky rafinovaný popis diferenciaci, poněkud opomíjeným aspektem je analýza jejich mechanismů a faktorů, podobně jako průzkum efektů, které diferenciaci tendence vyvolávají v české společnosti. Výjimku v tomto ohledu představuje článek Vrbík a Netrdová (2021), který ale autorka nezařadila do seznamu předkládaných prací. Na několika místech práce tak sice Pavlína Netrdová píše o potřebě odhalovat podmiňující faktory diferenciaci, ovšem systematickou analytickou pozornost těmto faktorům nevěnuje. Vlastně lze souhlasit s jejím konstatováním v závěru práce, že: „*Hodnocení empiricky pozorovatelného a kvantifikovatelného stavu a vývoje geografické diferenciaci je z tohoto pohledu*

prvním a nezbytným krokem vedoucím k poznání příčin, mechanismů a faktorů regionálního rozvoje.“ Tento první a nezbytný krok plní předložená práce ve vrchovaté míře. Prozatím ale není důsledně následován dalším vykročením směrem k příčinám, faktorům a dopadům. To jsou ovšem témata, na která je možno v další práci navázat. Pavlína Netrdová si tuto důležitost uvědomuje. Vhodný odrazový můstek pro takové vykročení může představovat například debata o „places that don't matter“, kterou Netrdová v závěru své práce zmiňuje s odkazem na publikace Rodríguez-Pose.

Určitou problematičnost práce spatřuji v tom, že geografická diferenciací je prakticky bezbřehé téma. Pomocí vhodných technik je jistě možné zkoumat diferenciaci mnoha různých sociálních a ekonomických jevů, na velmi odlišných prostorových měřítkách. Nicméně mechanismy a podoba diferenciací i vhodný pojmový aparát pro jejich vysvětlení se u různých jevů mohou velmi odlišovat. Např. ekonomické disparity mezi regiony představují velmi jiné výzkumné pole než statusová či etnická diferenciací v mikroprostředí měst, nebo dynamika regionální koncentrace populace, atd. Každé z těchto polí pracuje s odlišnými koncepty a je ovládáno jinými mechanismy. Obecný pojem geografické diferenciací hranice těchto polí překračuje, nicméně pro hlubší analýzu považuji za důležité pracovat s využitím konceptů a teorií určených specificky pro jednotlivé jevy.

Zajímavá je autorčina snaha ukázat souvislosti mezi přístupy ke studiu diferenciací a různými konceptualizacemi prostoru. Ačkoliv ovšem autorka svou argumentaci doprovází obrazovým schématem (obrázek 1), nejsem z jejího vysvětlení schopen udělat si o zmiňovaných souvislostech úplně jasný obrázek. Chybí mi zřetelnější vysvětlení, jak různé koncepty prostoru (absolutní, relativní, relační a topický) ovlivňují pojetí a měření diferenciací. Tato pasáž práce by myslím zasloužila podrobnější rozpracování.

Z pozice sociologa oceňuji autorčin krátký exkurz do sociologického pojetí diferenciací. Velmi vhodně přitom odkazuje na teorii prostorových nerovností Lindy Lobao a na kořeny sociologického zájmu o prostor v urbání sociologii. Přeci jenom lze ale říci, že sociologické pojetí diferenciací se nevyčerpává konceptem sociální stratifikace, který autorka zdůrazňuje. V několika posledních dekádách lze spíše sledovat oslabení důrazu sociologie na sociální stratifikaci a naopak prohloubení zájmu o jiné typy nerovností (genderové, etnické, generační, nebo právě prostorové).

Celkově hodnotím předloženou habilitační práci jako velmi zdařilé dílo nabízející řadu možností dalšího rozvoje. Jedná se bezpochyby o zcela autorsky původní práci. Souhlasím s autorkou, že téma prostorových nerovností a diferenciací patří k aktuálním a potřebným výzkumným tématům. Pavlína Netrdová svou prací ukázala, že patří mezi důležité osobnosti českého výzkumu geografické diferenciací. Její práce je inspirativní i přes hranice oboru geografie a přináší řadu nových výzkumných podnětů. Na základě předloženého habilitačního spisu proto doporučuji její předložení k obhajobě.

V Mistrovicích, 6. ledna 2023

Josef Bernard